

Куцаєва Т.О.

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
Національний музей історії України, м. Київ*

ІДЕЇ ПРОЕКТУ «ЖИВА КНИГА» ДЛЯ МУЗЕЙНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ОСВІТНІХ ПРОЕКТІВ

Проект «Жива книга» з'явився в 2004 р. у Данії за сприяння молодіжної організації «Stop the Violence». Відтоді поширений у 50 країнах і є можливістю досягнення суспільного порозуміння, соціальної рівності, подолання стереотипів [1]. Опубліковані в Україні методики визначають «Живу книгу» як нову інтерактивну форму соціокультурного заходу [2]. Відмінністю від передачі інформації будь-яким іншим способом, є можливість людині – Читачу – не лише отримати інформацію, а й здобути знання і відчуття у спілкуванні з іншою людиною, яка має знання, – Живою книгою. Ця людина розповідає персональну історію, досвід і це розповідь від перших вуст. Не буває незручних запитань. Книга відповідає на всі. Якщо запитання ображає або дуже особисте, Книга може не відповідати. Читання відбувається на основі взаємоповаги, взаємності, адже Книга теж може задавати запитання Читачу.

Модель «Живої бібліотеки» була адаптована в Україні в 2007 р. Перша відбулася в Києві під час Міжнародного Всесвітнього дня пам'яті людей, які загинули від СНІДу 18.05.2008 р. [2, с. 4-5]. Відтоді Читачі можуть обирати українською мовою ту Книгу, яку вони б хотіли читати – неформально, в колі однодумців. Простором для реалізації ідеї є бібліотеки, деякі освітні центри й літні табори, що мають метою виховування толерантності, фестивалі й зустрічі, організовані неурядовими громадськими організаціями [5; 7; 9]. Музеї використовують потенціал ідеї мінімально. Принагідно зазначимо, що вже в минулому традиція радянської освіти і музеєзнавства з організації зустрічей зі свідками подій, у першу чергу, людей старшого віку з молоддю, лише у вигляді передачі вивіреної інформації на урочистостях. Вимога суспільства не просто сприймати апріорі інформацію із заготовленими висновками, а критично осмислювати, підштовхнула до відмови від названого формату або його трансформації в діалог.

Організація читання Живої книги в музеї непростий процес. Він вимагає концепції, логістики, усвідомлення цілей, ресурсів, підготовки учасників, зв'язку з музейною тематикою, запитам суспільства й аудиторій музею. Вважаємо, що в основі концепції має бути три ідеї: зацікавленість цільових аудиторій музею (1) розповідями власників музейних предметів і фондоутворювачів (2) і дотримання

принципів Живої книги (3). Але розуміння того, що «свідок епохи» може не бути присутній у конкретний час і на місці, підштовхує до ідеї перетворення у Живих книг музейних співробітників. Таким чином, організатори інтерактивних музейних освітніх проектів можуть не тільки використати ідеї Живої книги для музейної комунікації – стати модераторами, кураторами проекту в тематичних розділах експозицій, а й взяти на себе неочікувані неформальні ролі, адже розповідати вони будуть не про самих себе. І хоча суть Книги передбачає спілкування з носієм досвіду, проте фаховий історик, філолог, музеєзнавець (співробітник/запрошений), який займається біографікою або мемуаристикою, зможе вжитися в роль і вести неупереджений діалог від імені персоналії. У цьому випадку музейник має досконало знати не лише історичні події, а саме життєвий шлях персоналії, середовище, яке її оточувало, ознайомитися з усіма джерелами і намагатися не озвучити альтернативну історію від чужого імені, а тільки ретранслювати його. Не варто реконструювати постаті лише відомих людей, а обирати виключно на основі знакових, актуальних тем і можливостей їх повноцінно розкрити. Отже, історія Живої книги, яку відвідувач міг би (не)зустріти або (не)помітити, але яка має цікавий досвід, ідентичність, має бути презентованою в першу чергу.

Інтер'єр музею, насиченість експонатами, використання автентичного одягу або театрального реквізиту для «книг» тільки підсилять ефект від комунікації. Проте варто не створювати стереотипні образи, а лише доповнювати розповідь «ілюстраціями». У цьому випадку і Жива книга, і музейник, який виступає у цій ролі, можуть іменувати себе Живими експонатами. Отже, поєднання названих елементів, озвучена і обговорена презентація колекції дадуть поштовх до впровадження нових специфічних форм музейної комунікації до тих, що практикуються [4, с. 75–84]. Адже так само як і щодо загальновідомої Живої книги, в музеї людина, обираючи цікаву життєву історію, отримає шанс змінити уявлення про «невідомий» світ і соціум персонально, а не через скло вітрини, лише відмічаючи факти, події. Джерелом тем музейної Живої бібліотеки (Живого експоната) мають стати будь-які проблеми: життя мешканця середньовічного міста, гетто, переживання сучасника, який відчуває нетолерантність і стереотипи – джерела соціальної напруженості, збройних конфліктів. Передбачаємо, що музейна Жива книга (Живий експонат) не стануть історичною реконструкцією, музейним театром із глядачами й акторами, а підготовленим музейним театралізованим дійством, що підсилить емоційний ефект розповіді, створить атмосферу комфортного занурення та сприйняття.

Звичайно, що пропоноване не є «новинкою» музейної діяльності. Музейники організовують різні проекти, що дозволять людям

спілкуватися з минулим і сучасниками. Проте ресурс Живої книги ними ще не усвідомлений. Однак, музеї з досвідом упровадження театралізованих екскурсій, квестів (ведучі виступають як Живі експонати, презентують збірні образи) мають потенціал до реалізації Живої бібліотеки в музеї та її теоретичного опису (для прикладів: театралізована екскурсія «Таємниці степових курганів», квест «Віднайдені у часі» (Ніч у музеї до Міжнародного дня музеїв), лекторії й зустрічі в НМІУ [6]).

На основі узагальнень методичних порад, рекомендацій кураторів, правил Бібліотеки, інструкцій для Книг [1-3, 8] до проектів, для музейного сценарію на 2-2,5 год. мінімальним складом учасників вважаємо п'ять навчених і відповідно емоційно налаштованих осіб: три Живі книги, Музейний бібліотекар (модератор, куратор) і Музейний словник (співробітник або волонтер, який володіє іноземними мовами або досконально знає зміст джерел). Для того, щоб вони виділялися, бажані корпоративні символи музею (майки, хустинки тощо). Важлива згода на дотримання бібліотечних і музеєзнавчих термінів і хронометражу зустрічей, щоб максимально занурити відвідувача в концепцію проекту від входу в музей до виходу.

Відвідувач, який хоче прочитати музейну Живу книгу, звернеться до Музейного бібліотекаря, зареєструється та вибере з Каталогу бібліотеки ту, що припала до душі. Читати «книги, написані іншою мовою» (старослов'янською, латиною, французькою, ідиш тощо), допоможе Живий словник. Не зайвою буде можливість розподілу змісту розповіді на частини, а у випадку, коли Книгами будуть родини або друзі, розрізняти їх як «Том 1», «Том 2» тощо.

Музей може також обирати три варіанти презентації – стаціонарно (в експозиції), мобільно (виїзд до аудиторії) і онлайн спілкування. Так само як і поза музеєм, музейна Жива книга запрошується до конкретної аудиторії, спілкується за певними принципами: обрати лише одну Книгу, чи по ротатії читати всі (кожні 10 або 30 хв., продовжуючи читання, якщо немає інших замовлень); спілкуватися face-to-face або в малих групах. А ні зміст Книги, а ні запитання попередньо не узгоджуються. Продуманим має бути презентація Каталогу бібліотеки; правила, що не лише організують захід (у т.ч. убезпечать експозицію), а й захистять емоційний і фізичний стан учасників (їх можна оформити банером, листівками у стилі експозиції); побутовий комфорт Книги; фрази-сигнали для спілкування, що допоможуть уникати затягування читання, незручних відчуттів Книги через очікування, непопулярність; можливу вартість участі, адже по суті проект благодійний (наприклад, за умови лише придбання вхідного квитка до музею; безоплатно для зареєстрованих тощо). Варто передбачати час на рефлексію учасників, їхній вік, а музейному соціологу розробити анкету для фідбека.

Також, хоча рекомендують запрошувати Читачами осіб 16-21 рр. (тих, хто вступає у дорослу пору, формує світосприйняття), але в музеї обмеження варто не ставити. Має бути попередньо досягнута згода учасників на етику спілкування – (не)можливість фото, аудіо фіксації, неперсоніфікованих коментарів у соцмережах тощо.

Комунікація музею, Живої книги й Читача немає завершуватися після завершення зустрічі, а продовжитися на основі рефлексії відвідувачів, побажань щодо розширення Каталогу. Можливо деякі Читачі запропонують себе для Живої бібліотеки.

Упровадження музейної «Живої книги», зважаючи на актуальні теми для цільових аудиторій музею як від сучасників, так і на історичних прикладах з музейної колекції, посприяють урізноманітненню форм музейної комунікації, більшої відкритості музею до суспільства, взаємодії з волонтерами, розширенню аудиторій, урізноманітненню музейної наукової діяльності і комплектування колекцій, особливо щодо історії 2-ї пол. 20 – поч. 21 ст.

Список використаних джерел:

1. Горчинська О. Жива бібліотека: не-книжкові історії з перших вуст / <https://gazeta.ua/blog/2922/ziva-biblioteka-neknizhkovi-istoriyi-z-pershih-vust>.
2. Жива бібліотека: творчість та інновації: метод. поради / Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2012. – 19 с.
3. «Жива бібліотека» для боротьби зі стереотипами та ненавистю / <https://hromadskeradio.org/2015/03/22/zhiva-biblioteka-dlya-borotbi-zi-stereotipami-ta-nenavistyuu>.
4. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 75-84.
5. Міжнародний міжнаціональний дитячий табір «Джерела толерантності» в Україні / <http://www.kngu.org/node/65>.
6. НМІУ / https://www.facebook.com/nmiuu/?ref=br_rs.
7. У грудні 2015 р. бібліотека Д. І. Чижевського розпочинає роботу над новим проектом – «Жива книга» / <http://library.kr.ua/novini/2015/zhiva.html>.
8. Що таке Жива бібліотека? / <http://luginlib.org.ua/method/jyva>.
9. Як ужгородці «живі книги» читали / http://uzhgorod.in.ua/novini/2016/dekabr/yak_uzhgorodci_zhivi_knigi_chitali_foto.